Kao dodatak knjizi nalazi se pedesetak fotografija skupljenih u zasebnom bloku na kraju rada, a ove su popraćene kratkim bilješkama o njihovu sadržaju.

Hrvatskoj historiografiji manjkaju radovi iz lokalne gospodarske povijesti koji bi trebali predstavljati bazu za neku buduću sintezu iz te tematike. U tom pogledu ova knjiga predstavlja hvalevrijedan doprinos našoj gospodarskoj povijesti. Riječ je o interesantnom radu za čiju recepciju u svijetu znanosti će trebati određeno vrijeme sačekati, no jedno je sigurno, knjiga je to kakvu bi svaki grad, smjera li na turistički ili neki drugi oblik privređivanja, trebao dobiti u cilju da se iščupa iz zaborava niz konkretnih činjenica od važnosti za urbani prostor i njegovu okolicu kako ih veo prošlosti ne bi u potpunosti uklonio, a time osakatio memoriju nasljeditelja.

Elvis Orbanić

HRVOJE MATKOVIĆ, POVIJEST JUGOSLAVIJE - HRVATSKI POGLED, ZAGREB, 1998.

U izdanju nakladničke kuće PIP Pavičić iz Zagreba izišla je krajem 1998. godine knjiga "Povijest Jugoslavije, - hrvatski pogled". Obuhvaća 424 stranice. S literaturom i imenskim kazalom ima ukupno 444 tisarske stranice. Njezin je tekst podijeljen na četiri veće cjeline (poglavnlja) i to: Uvod, Monarhistička Jugoslavija, Razdoblje Drugog svjetskog rata i Socijalistička Jugoslavija. Ovakva periodizacija povijesno je logična i posve prihvatljiva. U svakom se razdoblju jasno ocrtavaju bitne karakteristike povijesnog razvoja Jugoslavije od njezinog nastanka do sloma. Svaka cjelina podijeljena je u teme i podteme koje čitatelju pomažu da sustavno prati tekst i lakše uočava njegove bitne činjenice.

Uz naslov knjige dodan je i podnaslov "hrvatski pogled". Sam autor je u predgovoru objasnio što je bila namjera takva upozorenja čitateljima. On navodi da je hrvatska ulaskom u jugoslavensku zajednicu izgubila svoju državnost i da je Jugoslavija za Hrvatsku bila "negacija nacionalne ravnopravnosti". Pogled na Jugoslaviju iz Hrvatske, odnosno iz Zagreba nije isti kao i onaj iz Srbije, odnosno Beograda. Hrvatski političari uvode Hrvatsku u Jugo-slaviju u uvjerenju da će u njenim okvirima ona imati bolje uvjete razvoja nego što je imala u dotadašnjoj Austro-Ugarskoj. Međutim, ta se očekivnja nisu ispunila. Hrvatska se cijelo vrijeme morala boriti za ravnopravan položaj u jugoslavenskoj državnoj zajednici. Za Srbiju i beogradske režime Jugoslavija je okvir za ostvarenje velikosrpske prevlasti. To dolazi do izražaja u monarhističkoj i u socijalističkoj Jugoslaviji. U prvoj je to posve uočljivo, dok se u komunističkoj Jugoslaviji to provodilo pod kapom partijskog unitarizma. Prema tome, i pogled na Jugoslaviju iz Zagreba doista je posve drukčiji, nego iz Beograda i autorovo objašnjenje podnaslova je prihvatljivo, jer knjiga od početka do kraja prati položaj Hrvatske u Jugoslaviji. U težištu razmatranja je Jugoslavija kao cjelina, ali se neprekidno traži odgovor na pitanje u kojoj je poziciji Hrvatska u toj državi.

U uvodnom dijelu knjige autor opisuje genezu idejnih osnova nastanka jugoslavenske ideje koju prati od njezine pojave u ilirskom pokretu, preko Strossmayera, Trumbića i Supila, sve do sloma Austro-Ugarske i nastanka Države Slovenaca, Hrvata i Srba koja se ujedinila s Kraljevinom Srbijom 1. prosinca 1918. U ovoj cjelini autor se osvrće i na nacionalnu ideologiju Ante Starčevića i Eugena Kvaternika koja se suprostavljala jugoslavenstvu.

Sadržajem ove cjeline autor je dao pregled geneze idejnih osnova političkih sučeljavanja u budućoj jugoslavenskoj državi. Radi se, naime, o nastanku i formuliranju ideje jugoslavenstva koncepcije velike Srbije i hrvatskoj nacionalnoj ideji. One se kasnije ugrađuju u programe glavnih političkih

stranaka, koje su djelovale na prostoru stare Jugoslavije, ali djeluju i kao prikrivene tendencije u jednopartijskom sustavu socijalističke Jugoslavije. Bez poznavanja tih osnovnih usmjerenja ne mogu se razumjeti složeni politički procesi u povijesti Jugoslavije, ni hrvatske političke opcije u toj državi. I zato je autor dobro postupio, kada je svoju obradu povijesti Jugoslavije započeo prikazom geneze ideja, koje su bitno utjecale na njezin politički razvoj.

Središnje mjesto u knjizi ima cjelina Monarhistička Jugoslavija. U njoj se na više od 200 stranica (dakle skoro polovica knjige) objašnjava nastanak, razvoj i slom zajedničke jugoslavenske države. Sustavno i pomno objašnjavaju se sve faze njezinog razvoja. Ova se cjelina sastoji od dvanaest tema. Navest ćemo njihove naslove da upozorimo čitatelja na probleme koje autor u toj cjelini objašnjava, to su: Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS), Međunarodno priznanje i granice nove države, Razdoblje bezustavnosti, Vidovdanski ustav, Političke stranke i organizacije, Vjerske zajednice, Vanjska politika Kraljevine SHS, Gospodarstvo, Unutarnja politička previranja do 1929. god., Šestosječanjska diktatura, Doba Namjesništva i Kultura.

Iz cjelokupnog teksta ove cjeline uočljivo je sudaranje triju političkih koncepcija, koje su zastupale tri glavne političke stranke: jugounitarizma (glavni zagovornik mu je Svetozar Pribičević), velikosrpstva (predvodnik mu je Nikola Pašić) i hrvatske nacionalne individualnosti (nositelj i predvodnik Stjepan Radić). No, u praksi unatoč izrazite nepodudarnosti dolazi do njihovih koalicija u težnji da se sudjeluje u vlasti. Pri tome su radikali bili ona politička snaga koja je birala saveznike da bi učvrstila svoj položaj. Uzgred rečeno, u komunističkoj Jugoslaviji nastoje se potisnuti te podjele ali partijska diktatura u tome ne uspijeva, pa se one i dalje nastavljaju. Kako se bližio kraj komunističkog sustava, one postaju sve izražajnije. Autor to u svom tekstu jasno prezentira.

Cjelina Razdoblje Drugog svjetskog rata ima tri teme: Slom Kraljevine Jugoslavije, Dvije koncepcije u obnovi Jugoslavije i Pitanje obnove Jugoslavije u završnici rata.

U ovoj cjelini koja je sadržajno nešto kraća (oko 40 stranica) ocrtava se slom monarhističke Jugoslavije i događaji koji su slijedili nakon njenog sloma. U ovom dijelu autor objašnjava i stvaranje Nezavisne Države Hrvatske kao i osnovna obilježja njezine politike. U svezi s tim se konstatira: "Cjelokupna politika ustaškog vrha, a posebno osnivanje koncentracijskih logora i masovne fizičke likvidacije, izazivale su nezadovoljstvo u hrvatskom stanovništvu koje je u travnju 1941. pozdravilo uspostavu hrvatske države i kraj velikosrpske hegemonije. To nezadovoljstvo stvaralo je podlogu za razvoj antifašističkog pokreta predvođenog Komunističkom partijom."

U temi Dvije koncepcije o obnovi Jugoslavije ocrtava se stanje i razvoj događaja nakon sloma monarhističke Jugoslavije. U tom dijelu teksta daje se kratka rekapitulacija stanja unutar izbjegličke kraljevske vlade i njezine politike kao i politike četničkog pokreta. U svezi s tim se navodi: "Iako je četnički pokret osnovan da vodi borbu protiv okupatora a za obnovu Jugoslavije njegov vođa svjesno odgađa borbu i u svojoj strategiji planira okupljanje i pripremanje snaga za odlučan trenutak kad saveznici ostvare prevagu u ratovanju i kad se iskrcaju na tlo bivše Jugoslavije". Ujedno autor ukazuje na povezivanje četničkih snaga s Njemcima i Talijanima koji prihvaćaju suradnju da bi se pomoću njih eliminirao partizanski pokret koji također želi obnoviti Jugoslaviju ali pod komunističkim vodstvom, što četnicima nikako nije odgovaralo.

Dio knjige u kojem se opisuju osnovna obilježja antifašističkog pokreta ukazuje na odrednice na osnovu kojih je Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) izrasla u rukovodeću političku snagu obnove Jugoslavije. U svezi s tim se ukazuje da je ona pod vodstvom Josipa Broza Tita od 1937., ostajući i dalje na pozicijama klasne borbe, iskoristila naci-

onalno pitanje, ugradivši ga u vlastiti program za obnovu Jugoslavije. To je sigurno bilo presudno za njezin uspjeh u borbi koja se vodila na tlu bivše Jugoslavije u tijeku Drugog svjetskog rata. Slom Jugoslavije komunisti su iskoristili za uspostavu socijalističkog modela društvenoekonomskih odnosa i to na teritoriju cijele bivše Jugoslavije. Autor smatra da je KPJ uspjela zato što je kao stranka imala dobro organizirane redove na teritoriju cijele bivše države. U posljednjem odjeljku ove cjeline autor objašnjava uzroke zaokreta Saveznika prema Narodnooslobodilačkom pokretu (NOP-u) te razlaže pojedine faze nastanka Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ), putem sporazuma Tito - Šubašić i formiranja zajedničke vlade.

Cjelina Socijalistička Jugoslavija sastoji se od tema: Obnovljena država, Jugoslavija do 1948., Sukob s Informbiroom, Radničko samoupravljanje, Vanjsko-politički odnosi i međunarodni položaj Jugoslavije, Desetljeće privrednog uspona, Politička kriza i ustavne promjene, Nova privredna reforma i njezine posljedice, Krizna žarišta, Rasplet političke krize, Kraj Titove vladavine, Jugoslavija poslije Tita, Obilježja kulturne djelatnosti i Raspad Jugoslavije. Prema tome ovim je naslovima autor zaista obuhvatio sva važna i najbitnija razdoblja povijesti socijalističke Jugoslavije.

U ovoj cjelini autor je zaista objasnio osnovna obilježja "partijske države" kakva je bila druga Jugoslavija. Njezina temeljna crta bila je potpuna kontrola KPJ odnosno Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) nad svim sferama života i stroga disciplina u djelovanju i ponašanju pripadnika te Partije, koja je imala izrazitu hijerarhijsku organizaciju. Sve promjene koje su se zbivale u državi, bilo u organizaciji uprave, bilo u gospodarstvu, uvijek su bile praćene objašnjenjima da one vode u potpunu demokratizaciju društva. No, sve niti odlučivanja uvijek su ostajale u rukama Partije, odnosno njenog vrha koji je svoje namjere provodio preko poslušnog članstva. Zato se i federalizam kao osnova uređenja višenacionalne države iskazivao kao fikcija. I samo samoupravljanje kao novi model socijalizma ostao je pod čvrstom kontrolom Partije i nametanja njenih odluka. Sve se te prosudbe jasno iščitavaju iz autorove obrade socijalističkog razdoblja Jugoslavije.

Valja uočiti da je autor u pojedinim cjelinama (primjer Monarhistička Jugoslavija i Socijalistička Jugoslavija) također posvetio određenu pozornost i na neka na oko manje važna događanja ali koja u ukupnom zbivanju predstavljaju određenu komponentu razvoja. Tako npr. u knjizi se nalazi prikaz vjerskih zajednica u staroj Jugoslaviji. Iz tog prikaza uočavamo jednu "pozadinsku" silnicu koja je i te kako utjecala na ukupni politički život države. Iz teksta se može pouzdano zaključiti o ulozi i značenju Srpske pravoslavne crkve u jugoslavenskoj politici. Prikazana je i pozadinska borba za konkordat između Kraljevine Jugoslavije i Svete Stolice s objašnjenjem zašto on nije nikad potpisan do kraja monarhističke Jugoslavije. Srpska pravoslavna crkva imala je u tome veliku ulogu. Ona ne samo da je pružala snažnu podršku velikosrpskom režimu, nego je i sama obilno pridonosila oblikovanju i praktičnoj provedbi velikosrpstva.

Autor je u obradi povijesti Jugoslavije uvrstio i prikaz razvoja kulturne djelatnosti kako bi upotpunio sliku općeg razvoja. Pri tome se može uočiti i određena tendencija državne vlasti da djeluje na smijer kulturnog stvaralaštva. U staroj Jugoslaviji se to očitovalo u pokušaju integracije nasljeđenih kulturnih obilježja u spojenim djelovima nove države. U drugoj Jugoslaviji uočljiv je pokušaj ideološkog diktata, koji je trebao dovesti do jedinstvene jugoslavenske kulture s izrazitom komunističkom oznakom. Za Hrvatsku je to značilo i agresivno potiskivanje hrvatskog književnog jezika, pa se upravo kulturni djelatnici prvi organizirano tome suprostavljaju, što je u daljnjem razvoju označilo početak hrvatskog nacionalnog pokreta i obilježilo početak krize cjelokupne jugoslavenske strukture.

U knjizi su opisani i nastupi pojedinih političara i obilježja njihovih programskih orjentacija i djelovanja. Ipak, dvije su ličnosti dale biljeg razvoju prve i druge Jugoslavije: kralj Aleksandar i Josip Broz Tito. Zato je autor s pravom dao nešto iscrpnije portrete tih dviju ličnosti, koje u svojim djelatnostima odražavaju šire programe, ali iskazuju i svoje osobne ambicije i karakteristike.

Kako je iz navedenog vidljivo autor u knjizi Povijest Jugoslavije - hrvatski pogled, opisuje sustavni razvoj jugoslavenske države od njenog nastanka 1918. do raspada 1991. Cjelovitost obrade ogledava se ne samo u zahvaćanju ukupnog vremenskog trajanja jugoslavenske države već i u zahvaćanju niza komponenata njezine povijesti. Naime, autor nije obradio samo razvoj političke povijesti Jugoslavije već i njezinu vanjsku politiku i međunarodni položaj, pitanje međunarodnog priznavanja, njezin kulturni i gospodarski razvoj i drugo. Time je autor dao cjelovitu sliku funkcioniranja jugoslavenske države u svim njezinim segmentima. U svezi s tim treba napomenuti da su mu teme sintetski i jezgrovito oblikovane. Takvim je pristupom iz obilja građe znalački prikazao povijesna zbivanja na relativno kratkom prostoru. Cjelovitost knjige ogleda se i u tome što je u njoj obrađeno svih sedam desetljeća postojanja Jugoslavije. Ona nije ograničena na samo jednu sferu razvoja, pa već uvid u popis njenih poglavlja to potvrđuje.

O povijesti Jugoslavije do sada su pisali mnogi autori. Pisalo se i o pojedinim razdobljima njena razvoja, ili o pojedinim segmentima njenog unutarnjeg razvoja ili vanjskopolitičkog života (npr. o političkim strankama, državnom uređenju, gospodarstvu i drugo) i to još u vrijeme njenog postojanja. Međutim, knjiga Hrvoja Matkovića prva je obrada povijesti Jugoslavije nastala nakon njena sloma. To je autoru dalo mogućnost da proučavanju i obradi povijesti Jugoslavije pristupi kao završenom povijesnom procesu kada povjesničar ima veće mogućnosti za povijesnu analizu i valorizaciju, jer su rezultati razvoja vidljiviji, a njihove posljedice uočljivije. Obuhvativši zbivanja od nastanka jugoslavenske države do njezina sloma, autor je dao prvi cjeloviti prikaz povijesti Jugoslavije, objektivno i bez ikakvih predrasuda. Njegov osnovni pristup je težnja k povijesnoj istini. U tekstu autor iskazuje određenu povijesnu distancu i nastoji smireno prikazati činitelje povijesne radnje bez ideoloških prizvuka. To je velika vrijednost knjige jer su knjige koje su do 1990. pisale o povijesti Jugoslavije tim nedostatkom bile uvelike opterećene.

Uvidom u korištenu literaturu i izvore vidljivo je da je autor pišući ovo djelo konzultirao mnoge knjige i izvore, a i sam je do sad iz ovog područja objavio mnoge knjige što mu je uvelike pomoglo da s lakoćom izlaže određenu povijesnu problematiku i dade joj zavidan znanstveni nivo. Autorov kredo je historijska istina koja se temelji jedino na dokumentu kojeg svestrano ocjenjuje. Nakon svestrane analize donosi zaključke. Takvim metodološkim postupkom on je isključio svaku mogućnost krive povijesne interpretacije koja nam danas sa svih strana prodire u našu historiografiju kroz razna neznanstvena i publicistička djela. Njih upravo ima najviše iz ovog područja o kojem Matković piše. Zato će ovo djelo kod mnogih čitatelja ispraviti krive slike i ocjene s kojima su se upoznali čitajući ta neznanstvena djela. Valja istaći da je literatura za povijest Jugoslavije od 1945. do 1990. oskudnija a i postojeća je dosta nekritična, tj. pisana je pod pretpostavkom trajnog postojanja Jugoslavije i razvijanja socijalističkog sustava. U svezi s tim autor je u ovoj knjizi dao rekonstrukciju tog razdoblja i dao objašnjenja bez ideološkog opterećenja.

S obzirom na navedeno Povijest Jugoslavije Hrvoja Matkovića predstavlja novost među dosadašnjim knjigama o povijesti Jugoslavije. Čitajući ovu knjigu čitatelj će saznati istinu o nastanku i razvoju dviju jugoslavenskih država, uočit će i protivurječnosti u njihovom razvoju i saznati uzroke zbog kojih je u dva navrata propadala.

Posebno mjesto u tome ima dio koji se odnosi na Hrvate i njihovom udjelu u njezinom stvaranju i razgrađivanju.

Na kraju treba utvrditi da pojava knjige Povijest Jugoslavije nije preuranjena, jer se pojavljuje u vremenu kad je Jugoslavija doista završen povijesni proces i kad je potrebno širu javnost upoznati što je to Jugoslavija i kad se već mogu dati relevantne povijesne prosudbe. Interes koji je kod čitateljstva pobudila nakon izlaska ovu konstataciju najbolje potvrđuje. Uvjereni smo da će buduća istraživanja mnoga događanja iz povijesti Jugoslavije temeljitije objasniti i dopuniti novim saznanjima. Ipak, osnovni smjer i obilježje Jugoslavije neće pretrpjeti veće korekture.

Franko Mirošević

NIKO KAPETANIĆ I NENAD VEKARIĆ, STANOVNIŠTVO KONAVALA

Konavle, relativno uzak priobalni kraj, uvijek su bile primamljivo područje za mnoge osvajače. Bilo da je netko u njima vidio tek dobar dio prihoda, ponajprije zbog vrlo značajnog plodnog pojasa Konavovskog polja, ili pak stratešku vrijednost, Konavle su oduvijek bile vrlo trusno područje na mnogim političkim kartama. Uostalom, ni danas nije bitno drugačije. Koliko je riječ o nemirnoj granici, pokazuju mnoge epizode iz vrlo burne prošlosti, a za istaknuti je i činjenicu izloženosti tog prostora različitim utjecajima.

Opsežna studija Nika Kapetanića i Nenada Vekarića upustila se u iscrpnu demografsku analizu Konavala od ulaska teritorija u sastav Dubrovačke Republike u XV. stoljeću, do našeg vremena. Rad je zasnovan na proučavanju relevantnih povijesnih izvora, a važni podaci interpretirani su i složenim statističkim izračunima, tablicama i dijagramima. Autori su knjigu podijelili u 7 djelova, baveći se ključnim segmentima demografske povijesti Konavala. U prvom i drugom dijelu autori se bave poviješću konavovskog stanovništva do 1426. odnosno nakon te godine, kad Konavle postaju integralni dio Dubrovačke Republike. U trećem dijelu autori proučavaju stanovništvo Konavala od 1423. do 1991. Migracije u Konavle od 1674. do 1918. tema su četvrtog, a iseljavanje iz Konavala petog dijela. Šesti dio bavi se prirodnim kretanjima dok sedmi dio autori posvećuju svim strukturama stanovništva.

Prvi dio (9 - 46), koji nosi naslov "*Povijest stanovništva Konavala do 1426.*", ujedno je naznačen i kao uvodni. Autori navode podatak o ljudskoj prisutnosti već u paleolitiku, o kontinuitetu života preko mlađeg kamenog doba, da bi od željeznog doba prostor već bio gusto naseljen. Iz rimskog razdoblja navodi se zanimljiv podatak o imenima najstarijih poznatih Konavljana, Magie Laetine i njenih roditelja Gaiusa Magiusa Valensa i Silie Laete, s nadgrobnog natpisa iz Lovornog. Nadalje, suprostavlja se mišljenju starih autora o potpunoj depopulizaciji Konavala nakon avarsko-slavenske najezde, već na temelju novih istraživanja konstatirano je da se znatan dio starosjedilaca održao na ognjištima, sklonivši se privremeno u planine te na posljetku potražio neki način suživota s došljacima. Iznoseći podatke iz relevantnih izvora pokušava se otkriti kada Dubrovnih, u previranju sa susjednom Srbijom i bosanskim velikašima, posjeduje Cavtat. Autori u općim crtama prate i sudbinu Konavala u sljedećih nekoliko stoljeća: u sastavu Travunije, u XI. st. kao dijela Duklje, a od potkraj XII. st. do 1371. Srbije, te bosanske i humske vlastele do 1426. Iznoseći prilike i uvjete pod kojima su Dubrovčani dobili Konavle od humske vlastele 1419. i 1426., autori skreću pažnju na vrlo intenzivnu i promišljenu diplomatsku igru Dubrovčana, ističući golemu stratešku i ekonomsku važnost tog područja za sam grad. Obzirom na činjenicu suživota triju vjerskih struja (katoličanstva, pravoslavlja i crkve bosanske) autori iznose vrlo zanimljivu tezu o posebnoj "konavovskoj" crkvi proizašlu iz religijske heterogenosti.

HISTORIJSKI ZBORNIK

GODINA LI
ZAGREB 1998.

UDK 93/99
ISSN 0351-2193
Historijski zbornik, god. LI, str.1- 197, Zagreb 1998.

Izdavač
Društvo za hrvatsku povijesnicu

Redakcijski odbor
Mirjana Gross
Ivan Kampuš
Franko Mirošević
Ivica Prlender
Tomislav Raukar
Petar Strčić

Glavni i odgvorni urednik
Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:
ABC Clio
Historical Abstracts
America: History and Life

Adresa uredništva
Društvo za hrvatsku povijesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:
Horetzky